

OSVRTI

SPLITSKA FRAZEOLOGIJA

**Mira Menac-Mihalić, Antica Menac,
Frazeologija splitskoga govora
s rječnicima, IHJJ,
Zagreb, 2011., 363 str.**

Frazeologija se kao samostalna jezikoslovna grana počela razvijati polovicom prošloga stoljeća, a u Hrvatskoj – početkom sedamdesetih godina. Prva osoba koja je u hrvatskom stručnom časopisu objavila znanstveni članak na tu temu bila je Antica Menac. Uskoro se počinju sastavljati i frazeološki rječnici, jednojezični i višejezični, u kojima se bilježe hrvatski frazemi, ali i daju njihovi ekvivalenti na raznim slavenskim i neslavenskim jezicima. Antica Menac suautorica je većeg broja frazeoloških rječnika. Devedesetih su se godina za frazeologiju zainteresirali i hrvatski dijalektolozi, pa se objavljuju manji rječnici frazema pojedinih mjesnih govora. Prve dvije veće monografije s rječnicima dijalekatne frazeologije sastavila je Mira Menac-Mihalić. Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj (s Rječnikom frazema i Značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema) objavljena je 2005. godine, a 2008. – Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima (sastavljena u suautorstvu s Jelom Maresić).

Krajem 2011. godine u Zagrebu je u izdanju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje objavljena Frazeologija splitskoga govora s rječnicima autorica Mire Menac-Mihalić i Antice Menac. To se djelo može smatrati nastavkom rada na proučavanju i skupljanju dijalekatnih frazema, a ujedno je i prvo u kojem se sustavno i iscrpno bilježi frazeološka situacija grada Splita.

Knjiga ima ukupno 363 stranice i podijeljena je na nekoliko dijelova. U prvih se nekoliko poglavlja frazeologiji pristupa sa stanovišta teorije, a daljnji dijelovi donose nekoliko rječnika.

U kratkom Uvodu saznajemo da je frazeološki materijal prikupljan desetak godina, da su ispitanici izvorni govornici, Splitsani različitih generacija, te da su u skupljanju sudjelovali i studenti kroatistike Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Nakon toga se daje popis ispitivača i informanata.

Slijedi dio Neke fonetsko-fonološke karakteristike splitskoga govora (str. 9. – 17.). U njemu se govori o samoglasnicima i suglasnicima, njihovom podrijetlu i realizaciji, o distribuciji samoglasnika, zatim o jednačenju, disimilaciji, suglasničkim skupovima. Autorice nadalje pišu o akcenatskom sustavu splitskoga govora.

U poglavlju O splitskoj frazeologiji (str. 19. – 32.) u prvom se redu definira frazem. To je ustaljena sveza dviju ili više riječi, koja se rabi u gotovom obliku, znači, ne stvara se u govornom procesu. Značenje frazema u pravilu nije jednako zbroju leksičkoga značenja njegovih sastavnica jer u većini slučajeva dolazi do većeg ili manjeg stupnja semantičkog otklona. Zatim se govori o četirima strukturnim tipovima frazema: fonetska riječ (*za dišpet*), sveza riječi – neovisna (*ni pirka ni kanjac*) i ovisna (*dobri bokuni, dota svete Ane, lizat oltare, dobar za oko kuće, svoj na svome*), rečenični frazemi (*di Bog svoga nema*) i polusloženice (*navrat-nanos*), a zasebno se nabrajaju još poredbeni (*glup ka matun*) i usklični (*crka da Bog da!*) frazemi. Slijede dijelovi posvećeni varijantnosti, sinonimiji, antonimiji i višeznačnosti.

Splitska se frazeologija umnogome razvijala pod utjecajem frazema iz drugih sustava.

Dio ih je došao iz venecijanskoga dijalekta, dok je pak dio preuzet iz hrvatskoga standardnog jezika (npr. *bit u svom filmu, bistar ka gusti sok, brijat svoje*). Nesplitske se sastavnice, treba naglasiti, prilagođavaju fonološkom i morfološkom sustavu splitskoga govora. To se može vidjeti, npr., u jedinicama *falša munita, eko kva, orka pipa*. Međutim, neke starije posuđenice, osobito one nastale preuzimanjem iz venecijanskoga dijalekta, polako prelaze u pasivni fond.

U posljednjem dijelu poglavlja autorice donose tri tablice u kojima se promatraju sličnosti i razlike triju frazeoloških hrvatskih dijalekatnih sustava (splitski, novoštokavsko ikavski, križevačko-podravski).

Nakon navedenih uvodnih poglavlja slijede rječnici koji čine osnovni dio knjige posvećene splitskoj frazeologiji.

Na prvom je mjestu Rječnik frazema (str. 39. – 182.) s preko 3000 splitskih frazema (u širem smislu) kojemu prethodi dio (str. 36. – 38.) s izloženim frazeografskim principima. Rječnički se članak sastoji, u prvom redu, od nadnatuknice određene prema morfološkom principu pri čemu vrste riječi čine sljedeći hijerarhijski niz: imenice (*dat po labrnji* komu – obrađeno pod LABRNJA), poimeničene riječi (*na svetega Nikada* – obrađeno pod NIKAD 3), pridjevi i glagolski pridjevi (*pun sebe* – obrađeno pod PUN), prilozi i glagolski prilozi (*gledat sve crno* – obrađeno pod CRNO), brojevi (*sve u šesnajt* – obrađeno pod ŠESNAJST), zamjenice (*držat do sebe* – obrađeno pod SEBE / SE) i punoznačni glagoli (*volit krepat nego kopat* – obrađeno pod KREPAT).

Ispod nadnatuknice smještena je natuknica, tj. frazem. Unutar jedne nadnatuknice frazemi su poredani abecednim redom prema prvoj sastavnici. Dio natuknica uključuje različite oblike zagrada: kosa zagrada dijeli glagolske parnjake (*stvorit / stvarat zlu krv*), određene i neodređene pridjeve (*bit na*

{dobron / dobru} glasu), padežna pitanja za živo i neživo (*mrzit koga / šta iz sve duše*) i različite glagolske oblike (*vrag {ga} zna / vrag će ga znat / vrag bi ga zna*). Dvije se kose crte nalaze između dvaju frazemskih varijantnih oblika, npr. *nije to čist posal // nisu to čisti posli*. U okruglim se zagradama donose međusobno zamjenjive komponente, npr. *skinut brigu s glave (vrata)*, dok se u vitičaste uključuju fakultativne sastavnice, npr. *dužan i Bogu {i Gospi}*. Uglate zgrade sadržavaju kolokaciju: *na svu forcu* [radit itd.]. Uz neke se natuknice nalaze simboli koji daju informaciju o generacijskoj raslojenosti u upotrebi pojedinih frazema: ako frazem ili neku od sastavnica znatno više upotrebljavaju Splici starije generacije, on je popraćen simbolom ©, dok se upotrebna ograničenost na mlađe stanovnike označava simbolom ® (npr. *ubacit u petu brzinu®*, *bit u drugon filmu®*, *dok rečeš (si reka) keks®*; *lašnji® (lakši®) od pera*).

Nakon natuknice slijedi značenje frazema, a na kraju se rječničkoga članka nalaze akcentuirani primjeri upotrebe frazema u kontekstu.

Navodim primjer triju rječničkih članaka.

KRILO

dat / davat krila komu sokoliti, hrabriti
koga: Tě tvòje ríči mi dāju kríla. Dâ si mi kríla ka(d) se nísân mòga sâm odlúčit.

SAJLA

smotan ka sajla® jako zburjen, nesnalažljiv, nespretnan: *Smòtan je kâ sájla, nije òn tó u stánju učínit.*

ŠUFIT

pun je šufit komu koga / čega dosadio je
tko komu, dosadilo je što komu: Pún mi te je šúfit. Pún mi je šúfit svítí čakul.

Neki frazemi imaju više od jednoga značenja i ona se u tom slučaju obročavaju, npr.

dat nogu (nogon) u guzicu komu 1. udariti
koga: Otàc se najíđija i dâ mālón nõgu u

gùžicu. 2. otjerati *koga*, otkazati *komu*: *Na pòslù su mu dàli nògu u gùžicu pa se nàša na cèsti*.

Na drugom je mjestu Rječnik istoznačnih i blisko značnih frazema (str. 183. – 311.). Autorice, kao prvo, određuju leksičke dominante, tj. riječi koje uopćavaju značenje jednog ili više frazema (npr. GOVORITI, NEPRILIK, PREPREDEN, SNAŽNO), a ispod njih navode preciznije, točnije značenje:

BEZIZLAZNOST

situacija je bezizlazna, ne može se ništa promijeniti • **iz {ove (te)} kože ne moš {izač, uteč itd.}**

U mnogim su slučajevima frazemi grupirani u semantička gnijezda (određena dominantom), dok se niže navedenim podskupinama precizira značenje:

BIJESAN

biti jako bijesan, ljubomorani, zavidani • **crknit {i} puknit**

jako ljut, bijesan • **bisan ka pas**

postao je *tko* bijesan, zao • **ka da je vrag uša (uliza) u koga**

Višeznačni se frazemi mogu naći na dva ili više mjesta. Označeni su simbolom: ☉:

BIJEDA

ne može se osloboditi bijede *tko* • **i Bog je zaboravija sirotinju**

veliko siromaštvo, bijeda • **jad i nevoja ◇ tuga i nevoja (nesriča)☉**

BIJEDAN

jadan, bijedan čovjek • **tuga i nevoja (nesriča)☉**

težak, bijedan život • **pasji život**

Slijede dva rječnika u kojima se daje tumačenje nepoznatih ili slabije poznatih riječi. U prvom se riječima iz splitskoga govora pridružuje ekvivalent u standardnom hrvatskom jeziku (str. 313. – 325.), dok se u drugom na lijevoj strani navode standardnohrvatske riječi, a na desnoj – one iz split-

skoga govora (str. 327. – 339.). Prvi rječnik sadrži neke gramatičke odrednice, npr.

àbàd -da m pozornost

abàdàt -àn svr obratiti pozornost, *usp. obàdàt*

abadávàt -adàjen / -àdâjen nesvr obraćati pozornost, *usp. obadávàt*

àdio {!} uzv zbogom {!}

âfân -âna m nesvijest, nesvjestica

dok se u drugom daju samo ekvivalenti, npr. crv: **cřv, řřv**☉

cvijet: **cvít, rûsulica**

cvjetić: **cvitič, rûsulica**

cvrčak: **čvřčàk**.

Nakon četiriju rječnika slijedi popis kratice, opsežan popis literature, te sažetci na hrvatskom i engleskom jeziku.

Pojedini dijelovi knjige razdvojeni su lijepim fotografijama Splita koje je snimila Ana Mihalić.

Frazeologija splitskoga govora autorica Mire Menac-Mihalić i Antice Menac djelo je u kojem se, kao što je već naglašeno, prvi put sustavno obrađuju frazemi splitskoga govora. Dijelom se zabilježeni frazemi zapisuju naše naslijeđe i tradicija, dok se drugim dijelom pokazuju tendencije razvoja frazeologije u Splitu. To je frazeološki dokument jednoga vremena, dokument iz kojega se iščitavaju utjecaji stranih jezičnih sustava, s jedne, kao i hrvatskoga standardnog jezika na splitski govor, s druge strane. Znano je da frazeologija čuva mnoge zaboravljene jezične elemente, običaje, povijesne trenutke i stoga je bitno sve to zapisati i na taj način sačuvati za buduće generacije. Osim toga, taj se dijalekatni segment može uspoređivati s frazemima drugih hrvatskih govora što je također važno za dobivanje potpunije slike naših dijalekata, njihov utjecaj na standard i obrnuto.

Frazeologija splitskoga govora namijenjena je, u prvom redu, dijalektolozima,

frazeoložima, kroatistima, studentima kroatistike, ali i svim slavistima i filoložima. Uvjerena sam da će ona biti vrlo zanimljiva i inozemnim slavistima jer se odlično uklapa u niz dijalekatnih rječnika u mnogim slavenskim zemljama, čime se može proširiti proučavanje dijalekatne frazeologije slavenskih

jezika, traženje zajedničkih izvora slavenske frazeologije (ne samo dijalekatne) i stavljanje frazeologije jednoga hrvatskog govora u širi slavistički kontekst.

Željka Fink

17. DRŽAVNO NATJECANJE IZ HRVATSKOGA JEZIKA

 edamnaesto državno natjecanje iz hrvatskoga jezika održano je u Poreču od 23. do 25. travnja 2012. Škola domaćin bila je Turističko-ugostiteljska škola Antona Štifanića koja je bogatim programom svečano otvorila ovogodišnje natjecanje.

I ovo natjecanje, kao i sva prethodna, obilježeno je idejom da su svi natjecatelji na državnoj razini, učenici i njihovi mentori, već najbolji u poznavanju hrvatskoga jezika, a izvrsni među najboljima učenici su koji su osvojili prva tri mjesta u svakoj kategoriji (razredu). Tako je ovogodišnje natjecanje iznjedrilo osam državnih prvaka u kategoriji od 7. razreda osnovne škole do 4. razreda srednje škole.

Predsjednica Državnoga povjerenstva dr. sc. Marijana Horvat čestitala je svim učenicima jer su svojim radom i iznimnim interesom za hrvatski jezik postigli velik uspjeh već svojim dolaskom na državnu razinu Natjecanja.

Sudionika je bilo 320, od toga 182 učenika i njihovi mentori, u svakoj kategoriji od 29 do 32 učenika. Znanjem i voljom za učenjem i uspjehom, a isto tako druženjem, upoznavanjem i razmjenom iskustva u učenju i radu gradilo se trodnevno natjecatelj-

sko ozračje u kojem je, prije svega, došla do izražaja velika zainteresiranost i pozitivan odnos prema hrvatskom jeziku. Učenici i mentori upoznali su znamenitosti grada Poreča. Stručno vođenje organizirala je škola domaćin. Za mentore su u Pučkom otvorenom učilištu organizirana dva predavanja: Poreč kroz vjekove (predavačica Elena Popopat, kustosica Gradskoga muzeja) i Školski rječnik hrvatskoga jezika (predavačice dr. sc. Lana Hudeček i dr. sc. Milica Mihaljević).

Na završnoj svečanosti podjele priznanja, zahvalnica i pohvalnica predsjednica Državnoga povjerenstva 17. državnog natjecanja iz hrvatskoga jezika dr. sc. Marijana Horvat uručila je priznanja učenicima koji su osvojili prva tri mjesta u pojedinoj kategoriji te i zahvalnice njihovim mentorima na predanu i vrsnu radu. Zahvalnice organizacijskom odboru škole domaćina za izniman doprinos u pripremi i tijeku Natjecanja te zahvalnice članovima Državnoga povjerenstva uručila je tajnica Natjecanja Anđa Suvala, prof. Pohvalnice ostalim učenicima i zahvalnice njihovim mentorima podijelile su članice Državnoga povjerenstva. Ovogodišnji su članovi Državnoga povjerenstva: Jadranka Amanović, prof., OŠ Petra Preradovića, Zadar; Dinka Golem, prof., Zadar; Ingrid Lončar, prof., Srednja škola Zabok, Zabok; Nada Marguš, prof., OŠ Miroslava Krleže, Čepin; Gorana Matić, prof., I. gimnazija, Split; Lidija Novosel, prof., Gimnazija „Fran Galović“;